

PSIKOSEKSÜEL GELİŞİM EVRELERİ*

M. DEUTSCH ve R.M. KRAUSS

Çev. Doç. Dr. Bekir ONUR**

Freud, nevrozuların ve sapıkların tedavisi çalışmaları sırasında, hastalarının sadece toplumsal tutumları açısından olgunlaşmamış olduklarını değil, fakat cinselliklerinin de bozulmuş olduğunu ve açık ya da kapalı bir biçimde genital bölgelerin dışında başka bölgelerden gelen doyumlara yöneldiklerini farkettiler. Ayrıca hastalardaki bozukluklar, sistemli olarak erken çocukluk deneyimlerine ve özellikle ana-babalarının eğitim yöntemlerinin sonucu olan fiziksel haz arayışlarının yazgısına bağlı görünüyordu. Freud bundan, olgunlaşma süreci nedeniyle farklı beden bölgelerinin libido enerjisiyle yüklendikleri ölçüde birbiri ardına cinsel haz kaynağı oldukları sonucunu çıkardı. Önce ağız, sonra anal bölge ve sonunda da genital bölge libidinal doyumun başlıca kaynağı olmaktadır. Ancak, evrimin normal yolu, bünyesel eğilimlere ya da çok yoğun bir erken engellenme ya da doyum yaşantısına bağlı olarak sapma gösterebilir; aşırı miktarda libido belirli bir bölgeye *saplanabilir*, öyle ki gelişimin sonraki evreleri yetersiz miktarda bir libidoya sahip olurlar, ya da ağır bir engellenmenin etkisiyle libido acı veren bölgeden uzaklaşabilir, bu da gelişimin önceki bir evresine *gerileme*'ye yol açar. Böylece psikopatolojik belirtiler, bir bireyin saplandığı ya da gerilediği psikoseksüel gelişim evresini yansıtır.

Libidonun gelişimiyle eşanlı olan, fakat ona mutlaka bağımlı olmayan, ego'nun, toplumsal tutumların ve toplumsal ilişkilerin gelişimine de tanık olunmaktadır. Psikoseksüel gelişim kuramının değişik yönlerini izleyecek olan aşağıdaki kısa açıklama Freud'un gelişim kuramına en yeni katkıları bir araya toplamaya çalışmaktadır; bu katkılar Erikson, White, Parsons ve Bales'in yapıtlarında bulunmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir: Betimlenen gelişim evre-

*Morton DEUTSCH et Robert M.KAUSS, *Les theories en psychologie sociale*, Mouton, Paris, 1972, s. 155-169.

**Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi

leri, basit bir sıralamada yeterince açıklıkla ortaya çıkmayacak biçimde, geniş ölçüde birbirlerini üzerine binişirler.

Psikanaliz kuramı esas olarak gelişimin ilk üç evresi üzerinde ısrar eder: Oral, anal ve fallik evreler. Ancak daha yakınlarda gelişimin sonraki evreleriyle de ilgilenilmeye başlanmıştır: Örtülü dönem, ergenlik, yetişkinlik çağının başlangıcı, yetişkinlik çağı, olgunluk ve yaşlılık, İstemiyerek bu sonraki evreler açıkça daha az sistematik bir biçimde tanımlanmıştır. İlk evrelerden her biri listesi aşağıda verilen kategorilere göre betimlenmiştir; gelişimin sonraki evreleri daha az ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır.

- 1) Evrenin adlandırılması.
- 2) Yaş düzeyi.
- 3) İlgili beden bölgeleri.
- 4) Temel etkinlik çekirdeği.
- 5) Bu etkinliklere yansıyan genel yaklaşım tarzı.
- 6) Bu etkinliklerin nesnesi.
- 7) Verilen evredeki normal engellenme ya da saplanma tehdidi.
- 8) Bu evrenin tipik savunma mekanizmaları.
- 9) Bu evreden çıkan toplumsal tutumlar ve karakter özellikleri.
- 10) Bu evrenin getirdiği gelişim sorunları.
- 11) Egonun gelişimi.
- 12) İlgili alt toplumsal sistem.
- 13) Psikopatoloji.

1. Oral Evre

Bu evre genel olarak iki alt evreye bölünür: "erotik-oral" ve "sadik-oral".

a) Erotik-oral dönem doğumla başlar, sekizinci ay dolaylarına kadar sürer. Libido enerjisi ağıza, dudaklara, dile, deriye ve duyu organlarına yatırılır. Haz elde etme *tarzı* edilgin içe-alma'dır (kabul etme) ve emme, yutma, fiziksel temas kurma, gözlemlenme gibi etkinliklerle ortaya çıkar; libidinal enerji nesnesi esas olarak otoerotik'tir. (Oto-erotizm benlikle ve dış dünyayla ilişkisi olmayan lokal erotik uyarılabilirliğin kullanılmasıdır; bu dönemde zaten ikisi arasında ayırım yapılmamıştır). Bu evredeki temel *normal engellenme*, bebeğin gereksinmelerinin doyurulması için annenin sürekli ve tekeli biçimde

kullanılması olanağının bulunmamasıdır. Bu evrenin karakteristik *savunma mekanizmaları* şunlardır: apati ya da libidinal enerjinin geri çekilmesi, yadsıma (sanrisal bir doyuma eşlik eden, istenen doyumun yokluğunun yadsınması), içe-yansıtma (eksikliği duyulan sevilen nesnenin, kaybının ödünlenmesi olarak içselleştirilmesi). Bu son iki mekanizma benlikle dış dünya arasında asgari bir ayırım yapılmasını içerir. Başlangıçtaki dürtüler karşısındaki saplanmaları, yüceltmeleri ya da tepki oluşturmaları (bir içtepinin karşısına dönüştürülmesi) temsil eden yetişkin *toplumsal tutumları* ve *karakter özellikleri* şunlardır: edilginlik, bağımlılık, alıcılık, merak, cömertlik, tabi oluş, iyimserlik, sabırsızlık, kıpırdanma, sigara içmeye eğilim, yemeğe düşkünlük, oburluk hastalığı, konuşma hastalığı.

b) Sadık-oral dönem aşağı yukarı altı ay ile on sekiz ay arasında yer alır. Libido enerjisinin temel kaynakları dişler, çeneler, deri ve duyu organlarıdır; haz sağlama *tarzı* etkin içe-alma'dır (yakalama), ısırma ve çiğneme eylemiyle kendini gösterir; yatırım *nesnesi* esas olarak oto-erotik niteliktedir, fakat enerjinin bir bölümü ego yönüne yöneltilmiştir (egonun yatırıma "özseverlik" denir) ve bir başka bölümü de dış nesneye yöneltilmiştir (bebeğin algıladığı biçimiyle anne). Temel *normal engellenmeler* süttten kesilme ve yeni bir çocuğun doğmasıdır. Karakteristik *savunma mekanizmaları* libidonun geri çekilmesini, yadsımayı, içe-yansıtmayı ve yansıtmayı (kabul edilemez sayılan kendi içtepilerinin dış çevreye atfedilmesi) içerir. Bu dönemin izini taşıyan yetişkin karakter özellikleri ve tutumları şunlardır: isteme, yapışkanlık, yapmacılık, ambivalans, gıpta, kıskançlık, sinizm, kötümserlik, alaycılıktan zevk alma.

Bir bütün olarak ele alındığında oral evre çocuğu *güven ile güvensizlik* arasında bir çatışmaya girmiş olarak betimler. Bu dönem sırasında çocuk, dış dünya karşısında ve gereksinimlerine egemen olma ve başkalarının yanıtlarına yol açma yeteneği karşısında güvene ve güvensizliğe doğru sürekli (fakat mutlaka geri dönüşsüz değil) eğilimler geliştirir. *Egonun gelişimi* iç yaşantı ile dış gerçeklik arasında gittikçe artan ayırımda yansır; çocuğun dış nesnelere yeniden tanıyışında, gitgide kendi araştırmasından bağımsız nesnel bir gerçekliğin bilincine varmasında; talep etme, gereksinimlerini belirtme ("istemek") yeteneğinin doğmasında; doyum verdiğinde "iyi" ve engellediğinde "kötü" sayılan ikili bir anne anlayışının gelişmesinde; doyum ya da engellenme durumuna göre tümgüçlü ya da yoksun olarak görülen ikili bir benlik anlayışının kurulmasında yansır.

Oral evre sırasında bebek ve anne aile içinde görece yalıtılmış bir alt-sistem oluştururlar. Daha geniş toplumsal sistemler olan aile ve topluluk açısından annenin rolü, çocuğun gelişmesine göz kulak olmak ve onda toplumsal var olma ve beğenilme gereksinmesini geliştirmektir. Bu, ilerde annenin çocuğa, yalıtılmış ve korunmuş anne-çocuk alt-sisteminden kardeşliği ve diğer yetişkinleri içeren daha geniş sistemlere doğru uzaklaştığında karşılaşacağı çeşitli engellenmeler ve zorunluluklara dayanmayı öğretmesini sağlar. Çocuğun rolü, annenin "bakım"larını beklemeyi, onlara tabi olmayı ve parçalı gereksinimlerini beklenen anne bakımlarının toplumsal olarak belirlenmiş ritmleriyle uyumlaştırmayı öğrenmektir. Aile ve topluluğun daha geniş toplumsal sistemleri, "anne sevgisi"ni değerli kılarak ve bu dönem sırasında anneye yüklenen diğer sorumlulukları azaltarak bu evrenin kurulmasını kolaylaştırırlar.

Oral evre sırasındaki ciddi *gelişim bozuklukları*, bir yadsıma ya da gerçeklikten bir geri çekilme, sanrısız bir yaşantı, aşırı bir düşünleştirme (ideation), iç gerçeklik ile dış gerçeklik arasında açık bir ayırım yapma yetersizliği, ve birincil sürece bağlı bir düşünce sistemi ile belirlenen *şizofreni*'de yansır; ayrıca, yoğun depresyonlar, kendi değerini azaltma ve beden şemasının çarpılması ile belirlenen *depresif haller*'de ve, aşırı mizaç sıçramaları, son derece ambivalent benlik imgesi -hem tümgüçlülük, hem yoksunluk- ve çevre imgesi -hem iyilik, hem düşmanlık- ile belirlenen *psikoz manyak-depresif*'de bulunur.

Her ne kadar psikanalizciler psikozda gelişimin en erken evresinin bozulmasını görme alışkanlığında iseler de, psikozun ortaya çıkmasında ve kendine özgü semptomlarının oluşmasında sonraki yaşantıların oynadığı rolü de reddedemezler. Bu demektir ki, ne küçük çocukluğun karakteristik örüntüleri, ne de bir bireyi psikozu hazırlayan yapısal yetersizlikler kesin olarak ortaya konmamıştır.

2. Anal evre

Bu evre iki döneme ayrılır: "Sadik-anal" ve "erotik-anal".

a) Sadik-anal dönem aşağı yukarı sekiz aydan yirmi dört aya kadar gider. Anüs, memeler, kas sistemi erotikleşmiştir; haz elde etme tarzı dışarı atıcıdır ve dışkılama, boşaltım ya da tahrip etme gibi etkinliklerle ortaya çıkar. *Nesnesel yatırım* esas olarak oto-erotik ve özsever niteliktedir, fakat aynı zamanda anneye yöneliktir. Temel

normal engellenmeler sfenkter eğitimi ve bedene egemen olmaya ilişkin diğer zorunluluktur. Bu dönemin karakteristik *savunma mekanizması* yansıtmadır; karakter özellikleri esas olarak otoritarizm, düşmanlık, düzensizlik, sorumsuzluk, şehvetperestlik, pislik, zirzopluk ve aşırı güvendir.

b) Erotik-anal dönem yaklaşık olarak bir yaş ile dört yaş arasında yer alır. Anüs, memeler, sfenkterler, üretra ve kas sistemi erotikleşmiştir. *Haz elde etme tarzı* tutma'dır, çişini ve kakasını tutma gibi etkinliklerle ortaya çıkar. *Nesnel yatırım* esas olarak özsever niteliktedir, fakat aynı zamanda anneye ve çok az bir ölçüde de babaya yöneliktir. Karakteristik *normal engellenmeler* sfenkter eğitimi ve diğer kendine egemen olma zorunluluklarıdır. Karakteristik *savunma mekanizmaları* karşıt tepki oluşturma, yalıtma (düşüncenin ve duygunun yalıtılması), yapma-bozma, düşünselleştirme ve akla uydurma'dır. Bu dönemin *karakter özellikleri* şunlardır: düzenden hoşlanma, dik-kafalılık, cimrilik, dakiklik, bilgiçlik, ihtiyatlılık, sertlik, koleksiyonculuğa eğilim, kararsızlık, sahiplenmeye ve tabi olmaya eğilim.

Anal evre çocuğu *özerklik* ile *utanç ve kuşku* arasındaki bir çatışmaya yakalanmış gösterir. Erikson'un dediği gibi, çocuk için sorun "kendine saygısını yitirmeden kendine egemen olma"yı öğrenmektir. Bu başarıdan sürekli bir bağımsızlık ve gurur duygusu doğar. Buna karşılık, çok erken egemen olma girişimleri ya da anababanın aşırı müdahalesi sürekli bir kararsızlık ve utanç duygusuna yol açabilir. *Ego gelişimi* çocuğun hareket, manipülasyon ve iletişim yeteneklerini kazanma biçiminde yansır. Dilin kazanılması, çocuğa algısal ve bilişsel süreçlerini toplumsal çevresinin toplumsal bakımdan iletililebilir olan karakteristik şemalarına uydurmasında yardımcı olur. Benlik bilincini ve kendine egemen olma yetisini, aynı zamanda süper-egoyu oluşturmasını kolaylaştırır. White'ın, belirttiği gibi: "Çocuk, ikinci ve üçüncü yıllar sırasında, tümel eşgüdümlemenin gitgide olgunlaşmasının ve sözel anlatım yetisinin gelişmesinin ardından, toplumsal çevresine uyum sağlama yeteneğinde kritik bir noktaya ulaşır". Böylece güçlerinin daha örgütlenmiş bir bilinciyle özerk bir biçimde davranmaya başlar. Onu çevresi tarafından altüst edilmekten koruyacak ve ona kendini ortaya koymasını ve onaylamasını sağlayacak yöntemler geliştirmeye girişir.

Oral evrede çocuğun gereksinimlerinin sorumluluğunu taşıyan tek kişi annedir, çocuk anneye haz verecek hiçbir araca sahip değildir. Buna karşılık anal evrede anne ve çocuğun karşılıklı rolleri vardır;

anneninin rolü, çocuğa, yeteneklerinin bilincini ve egosunu kazanmada olduğu gibi, yetişkinlerin koyduğu davranış kurallarının bilincini kazanmasında da yardım etmekten ibarettir. Gerçekten, otorite ile kendisi ve çevresi üzerinde sahip olduğu güç arasındaki ayırımı bilmesi ve kabul etmesi için çocuğa yardım etme konusundaki nazik ve çoğu zaman çatışmalı görev anneye aittir. Çocuğun bağımlılığı ve oral evre sırasında oluşan sevgi gereksinmesi, anne otoritesine olumlu bir temel sağlar ve bu otoriteye tabi olmasında çocuğa yardımcı olur. Anababanın otoritesi çocuktan daha fazla yeterlilik ve özbiş beklidikçe çocuğun sorumluluğu da bu otoriteye saygı göstermeyi ve boyun eğmeyi öğrenmek olmaktadır. Anne otoritesini desteklemek ve anneyi çocuğun koşulsuz kabul etme ve onaylama “oral” rolüne gerilemekten korumak için baba otoritesi (güç ve ceza korkusu) boyun eğmeyi sağlayacak en son otorite olarak kalır.

Anal döneme bağlı *psikopatolojiler* şunlardır: Paranoya (hastanın, kendisine saldırmayı, onu küçük düşürmeyi ya da ona egemen olmayı amaçlayan bir komplonun hedefi olduğuna inandığı sistemli sanrılarla belirginleşir) ; psikopat karakter (iyiye ve kötüye kayıtsız kalmakla ve ahlaki değerlere saldırılması halinde suçluluk duygusu duymamakla belirginleşir); sadomazoşist düzensizlikler (bir denetleme ya da denetlenme, egemen olma ya da tabi olma, sömürme ya da sömürülme, altetme ya da altedilme gereksinmesiyle belirginleşir) ve nihayet obsesif-kompulsif nitelikte düzensizlikler (kompulsif belirtiler, karar verme yeteneksizliği, aşırı bir titizlik, utanç ve suçluluk duygularıyla belirginleşir).

3. Fallik evre

Bu evre yaklaşık olarak üçüncü yıla altıncı yıl arasında yer alır Libido enerjisi genital bölgede yerleşir. *Haz elde etme tarzı* erkek çocuklar için girme, kız çocuklar için içe-alma'dır ve bir mastürbasyon etkinliğiyle kendini gösterir. Libido enerjisinin *nesnesi* esas olarak karşı cinsten ana'babadır. Erkek çocuk için temel *normal korku* baba tarafından iğdiş edilme korkusudur; kız çocuğa gelince, yaralanmış olma kesinliği onu anneye duyduğu sevgisini babaya aktarmaya sevkeder. İğdiş edilme tehdidinde karşı erkek çocuktan daha az duyarlı olan kız çocuk, Oedipus karmaşasını, karşı cinsten anababaya bağımlılığını çözmeye daha az güdülenmiş olacaktır. Karakteristik *savunma mekanizmaları* bastırma, yer değiştirme ve duygu dönüşümü'dür. Bu

dönemi yansıtan toplumsal tutumlar ve karakter özellikleri şunlardır: İçtepisellik, saflık, istikrarsızlık, uyguculuk, yüzeysellik, çıkarıcılık, güven aşırılığı, kibirlilik.

Erikson gelişimin bu evresinde çocuğun *girişim* zihniyeti ile *suçluluk* arasındaki çatışmayla karşılaştığını belirtir. Çocuk bir "iç tutarlılık" sağlamakla görevlidir, bu iç tutarlılık, kişisel değerine ilişkin inancını koruyarak çabalarını gelecekteki yetişkin rollerine yöneltmesini sağlar; bu inanç kimseyi incitmeyeceği ve kimse tarafından incitilmeyeceği inancıdır. "Girişimin en büyük yöneticisi olan vicdan sürrekli biçimde bu dönemde yerleşir" (Erikson). Bu evredeki sorun, haklı bir girişimi kolaylaştıracak ve söndürmeyecek bir bilinç haline yaklaşmaktır.

Egonun gelişimi hareket, dil ve imgelem alanlarında hızlı ilerlemelerle kendini gösterir. White şunları yazar: "Hareket kullanılabilir bir araç olmak üzere bir hüner ya da başarı olmaktan çıkar.... Açıkça yetişkin olan bu hareket şemalarının ortaya çıkması çocuğun, boy farkını da soruşturarak kendini büyüklerle karşılaştırmasını sağlar. Aynı süre içinde dil de artan bir anlayışa ve daha geniş toplumsal alışverişlere olanak veren bir gelişim evresine ulaşır. Dil yeteneği bundan böyle dış dünyanın keşfine çıkmak için çeşitli yollar açar. İmgelem, dördüncü ve beşinci yıllar boyunca açık ilerlemeler kaydedilen üçüncü bir yetenek alanını oluşturur. Bu çağ çocuğun çeşitli yetişkin rolleriyle özdeşleşmeye başladığı çağdır. Kurtların saldırılarını ve takiplerini içeren korkunç rüyaların görülmesi bu çağda başlar".

Çocukta toplumsal çevresinin bilinci geliştikçe çocuk cinsel rollerin doğasını anlamaya başlar ve aynı cinsten anababanın oynadığı rolü kazanmayı ister. Bu istek onu bu rolün gerçek sahibiyile çatışmaya sokar, bu çatışma Oedipus bunalımına varır. Superego ancak Oedipus karmaşasının mutlu çözümüyle olgunluğa ulaşır; bu da, çocuk karşı cinsten anababaya cinsel eş olarak sahip olmaktan vazgeçtiği ve kendi cinsine uygun düşen cinsel ve yetişkin rolleri yöneten temel değerleri içselleştirdiği zaman olur.

Toplumsal sistem alanında fallik evre, çocuk için, sadece güç açısından ayrımlaşan bir anababa-çocuk sisteminden, rollerin iki eksen üzerinde ayrımlaşmasını içeren bir sisteme geçiş demektir: Cinsiyet (erkek/kadın) ve güç (yetişkinler / çocuk). Genellikle genital-öncesi terimiyle nitelenen fallik-öncesi çocuk, genital-öncesi çocuğun "anne" ve "baba" terimlerinde olduğu gibi "cinsiyetsiz"dir. Parsons şöyle

der: "Çeşitli kişilik tiplerinde cinsler arasındaki temel ayırım, erkek kişiliğinin daha çok araçsal gereksinimlerin, işlevlerin ve ilgilerin ağır basmasına yönelmesi, buna karşılık kadın kişiliğinin daha çok anlatımsal ilgilerin, gereksinimlerin ve işlevlerin ağır basmasına yönelmesidir". Parsons "araçsal" terimiyle görevlerin üstlenilmesine, sorunların çözülmesine, dış dünyada güçlüklerle karşılaşılmasına yönelme eğilimini anlar; "anlatımsal" terimiyle de uyumlu kişilerarası ilişkilerin kurulması ve desteğin sağlanmasına, gerilimleri gidermeye ve konforun sağlanmasına yönelme eğilimini anlar.

Genital-öncesi çocuktan "erkek" ya da "kız" çocuğa geçiş "babalık" ve "annelik" rollerinin kesin olarak ayırt edilmesini gerektirir. Anal evrede anne çocuk için temel sevgi ve kendine egemen olmada zorunluluk kaynağını oluşturur. Çocuk fallik evreye vardığında yeni zorunlulukların, uyguculukların ve ilişkilerin temel kaynağı baba olur; anne ise temel sevgi ve kabul etme kaynağı olarak kalır. Yeni zorunluluklar cinsiyete göre ayrımlaşır ve erkek ya da kız çocuğa karakteristik davranışları empoze ederler. Çocuk, aynı zamanda, hem grup olarak ailenin "biz"iyle, hem yetişkin karşısındaki çocuğun "biz"iyle, hem de baba gibi erkeklerin "biz"iyle (ya da anne gibi kadınların "biz"iyle) özdeşleşmek zorundadır. Bu zorunluluklar bir yandan önceki evrelerin karakteristik anne-çocuk ilişkileriyle, öte yandan yetişkinlik durumuna ilişkin erken dileklerle çatışmaya girerler. Baba ve anne ayrımlaşmış bir toplumsallaşma etkenleri ekibi oluşturarak çocuğun bu çatışmaları aşmasına yardım ederler. Bu evrede anneye düşen görev; çocuğa bağlılığından gitgide kurtulmak, "erkek çocuk" ya da "kız çocuk" rolünün başarısını arttırmak için babanın taleplerine destek olmak, çocuktaki engellenmenin, bağımlılığının ve saldırganlığın simgesel anlatımları karşısında hoşgörülü ve anlayışlı olmak, çocuğu "erkek çocuk" ya da "kız çocuk" rolüyle kabul etmek ve onaylamaktır. Babaya düşen sorumluluk ise; bağımlılığından kurtulmasında anneye yardım etmek, çocuğa ailenin dışındaki toplumsal yapılarda uygun biçimde davranmasını sağlayacak yeni zorunlulukları göstermek ve nihayet çocuğu başarılarında yüreklendirmektir. Çocuğa düşen sorumluluk; anneye Oedipus-öncesi bağlılığından vazgeçmek, aynı cinsten anababayla cinsel rol özdeşleşmesini başarmak, bir "erkek çocuk" ya da "kız çocuk" olmaktır.

Bu evrenin karakteristik *psikopatolojileri* şunlardır: Konversiyon isterisi (fizyolojik bozukluğu taklit eden belirtiler), bastırmaya bağlı bellek kaybı ya da amnezi, anksiyete halleri ve fobiler.

4. Örtülü dönem

Bu dönem beşinci ve on ikinci yıllar arasında yer alır. Libido enerjisi cinselliğini yitirmiş ve aileden alınıp öğretmen, aynı cinsten arkadaş gibi anababa vekillerine aktarılmıştır. Temel *normal korkular* başarısızlık ve yaşlıları tarafından reddedilmektir. Karakteristik *savunma mekanizmaları*, saldırganla özdeşleşme ve çoğu zaman şef'in ve grubun koşulsuz doğruluğunda kendini gösteren karşıt tepki oluşturma'dır. Bu dönemi niteleyen *karakter özellikleri ve toplumsal tutumlar* şunlardır: Çalışmada titizlik, aşağılık duygusu, toplumsallık, yarışma, işbirliği, doğruluk, ahlakçılık, içtepisel erkeklik.

Örtülü dönem sırasında çocuk kendi ailesinin dışındaki dünya ile bütünleşir. "Anne" ile "kadın", "baba" ile "erkek", "kız kardeş" ile "kız" arasında ayrışmalar yapılır. Çocuk aile ilişkilerine "özel" olan ile erkek çocuklar ya da kendi kategorisinden öğrenciler için "evrensel" olanı kavramaya başlar. Özel ile evrensel arasındaki bu ayırım mantıksal düşüncenin gelişmesini kolaylaştırır. Çocuk, yetişkinler topluluğunda payına düşen rolü üstlenmede gerekli olan tutumları ve yetenekleri kazanmaya başlar. Okul, topluluğa özgü değerleri ona verir ve aile dünyasının kişisel ve özel yönelimleri ile geniş topluluğun kişisel olmayan ve evrenselci yönelimleri arasında bir geçiş oluşturur. Yaşlılar grubu statü eşitliğine dayanan ilişkiler kurma olanağını sağlar ve diğerlerinin arkadaş olarak seçilmesine ya da reddedilmesine izin verir.

İlk psikanalizciler örtülü dönemin herhangi özel psikopotoloji biçimleri yaratmadığını düşünürler; buna karşılık, örtülü dönem sırasında ortaya çıkan sorunların sadece önceki çatışmaların tamamen çözülmeyişini yansıttığına inanırlar. Daha yenilerde bazı psikonalizciler gelişim sorunlarının bütün yaşam boyunca kendini gösterdiğini kabul etmişlerdir. Küçük çocukluktan olgunlaşmaya kadar giden "insanın sekiz evresi"ni betimleyen Erikson bunlardan biridir. Erikson'a göre örtülü dönemin özel tehlikesi, aşağılık ve yetersizlik duygusunun ortaya çıkmasındadır.

Analizcilerin çoğundan daha fazla ergenliğin sonuna kadar süren gelişim sorunlarının klinik betimlemesiyle uğraşan Sullivan "örtülü dönem"i "gençlik çağı" olarak niteler. Bu gençlik çağına sapanıp kalmış bireyleri "müzmin gençler" olarak görür. Bunlar sürekli olarak yaşlılarına başarılarını kabul ettirmeye çalışan anksiyeteli bireylerdir. Bu müzmin gençler arasında, "pratik olarak gerçek bir

önemi olan herşeyin boşa geçmekten ibaret bir süreç haline getirildiği yarışmacı bir yaşam biçimi gözlemlenir" (Sullivan). Daha genel bir biçimde Sullivan bu gençlik çağının karakteristik "zayıflık"larının, genç bireyin yaşlılar grubuyla bütünleşme sağlayamadıkları gerçeğini gösterdiğini varsayar; gençin "yarışma, uzlaşma, popülerlik, kovulma, yerilme" kaygısı bu başarısızlığı ortaya koyar

5. Erinlik ve Ergenlik

Klasik psikanaliz literatüründe, biyolojik cinsel olgunlaşma sürecinin erinliğin ve ergenliğin kökeninin de yer aldığı ve örtülü dönem sırasında bastırılmış olan cinsel içgüdüsel dürtülerin geri dönmesine yol açtığı söylenir. Psikanalitik kuramları ergenliğe yayan ve uygulayan ender "ortodoks" psikanalizcilerden biri olan Blos şunları yazar: "Burada erenlik, erinlik evresindeki bireyin karşılaştığı iç iç ve dış koşulların hepsine bütün uyum girişimlerinin toplamı olarak kabul edilmiştir. Erinliğin yarattığı yeni koşullara uyum sağlama zorunluluğu, önceki yıllarda yani ilk çocukluğun ve çocukluğun psikoseksüel gelişimi sırasında rol oynayan bütün uyarım, gerilim ve savunma biçimlerini harekete geçirir. Çocukluktan gelen bu karışım ergen davranışlarının garipliğinin ve geriliyici niteliğinin nedenidir. Bu karışım ergenin, erinlik bunalımının yaktığı ruhsal dengeyi koruma ya da yeniden kurma savaşımının tipik bir anlatımıdır. Egonun değişik nitelikteki içgüdüsel amaçlarına ve ilgilerine yeni çözümler bulabilmesi için, küçük çocuğun temel gereksinimlerinin ve duygusal çatışmalarının yeniden yaşanması gerekmektedir. Bütün erenlik boyunca genital duruma gitgide yaklaşma ve karşı cinselliğe yönelme, Oedipus evresi sona ererken bir duraksama gösteren gelişimin sürüp gitmesinden başka bir şey değildir".

Başka bir deyişle, cinselliği uyanan ergen, incest duygularını ailesinin dışında karşı cinsten kişiler arasındaki yaşlılarına yönelik karşıcinsel davranışlara dönüştürmek zorundadır. Bu göreve koşut olarak ergen, kendini tanıyacak ve topluluk içinde başkaları tarafından tanınacak biçimde kimliğini onaylamak zorundadır. Bu kimlik, bir bireyin katıldığı ya da umduğu değerlerde, rollerde ve gruplarda somutlaşır. Erikson ergenliği, örtülü dönemin "psikoseksüel moratoryum"unun yerini "psikososyal moratoryum"un* aldığı dönem

*Moratoryum sözcüğü, genel anlamda, bir yükümlülükle karşılaşmaya ya da bir bağlanma yapmaya henüz hazır olmayan kişiye tanınan bir zaman aralığıdır. Ergenlikteki moratoryum, bağlanmaların henüz yapılmadığı ya da daha çok araştırma ve niyet durumunda olduğu bir gelişim dönemi olarak tanımlanır (ç.n.)

olarak betimler. Erikson şöyle der: “Ergenlik psikososyal bir moratoryum olarak betimlenebilir. Bu moratoryum sırasında birey, özgür rol deneyimleri arasında toplumun çeşitli alanlarından birinde sadece onun için yapılmışa benzeyen sınırları sıkı sıkıya çizilmiş bir hücre bulabilir. Genç yetişkin bu hücreyi bularak, çocukken ne *olduğu* ile şimdi *olmaya çağrıldığı* şey arasında köprü kuran bir iç süreklilik ve toplumsal kimlik inancını kazanır; bu onun *kendisine ilişkin görüşü* ile *topluluğunun ona ilişkin görüşünü* bağdaştırır”.

Erikson ayrıca şunu da belirtir: “Biraz nevrozlu olan ergenin, dağınık ve kolayca yaralanabilir, mesafeli ve çekingen, ancak gene de zorlayıcı ve uzlaşmaz kişiliği, kendine ve başkasına yönelmiş bir bir meydan okuma biçiminde, rollerin yarı-yarıya istenen bir deneyiminin sayısız öğelerini içerir. Böylece bu açık dağılmada, çocukluk oyununun otantik filizlenmesi olan bir *toplumsal oyun* görülebilir. Aynı şekilde, ergenin egosunun gelişimi bir oyun deneyimini gerektirir ve buna izin verir; bu deneyim düşlemlerde ve *içebakışlarda* gözüpek ve cesurdur. Aynı şey ergenliğin karakteristik “savunma akıcılığı” için de söylenebilir. Bu akıcılık büyük ölçüde hiç de patolojik değildir; çünkü ergenlik, içinde tek bir akıcı savunmanın iç ve dış zorunlulukları nedeniyle duyulmuş bir kurban olma duygusunu yenebildiği ve tek bir davranışın deneme-yanılma yoluyla eylemin ve kendini ifade etmenin en mutlu yollarına götürebildiği bir bunalımdır”.

Daha sonra Erikson, ergenlerin alt-topluluklarının özgür deneyime ve olasılıklara toptan bir destek sağladığını belirtir. Bu destek yeni yeni kazandığı yetileri çocukluk çatışmalarıyla frenlenmiş belirli bir ergen için, büyük ölçüde yaşlılar grubunda ona sunulan olanakların ve ödüllerin niteliğine bağlıdır.

Ergenlerin alt-kültürlerinden söz etmek için Parsons “*ergen kültürü*” deyimine başvurur. Parsons, gençlik kültürünün önemli ve olumlu işlevinin, çocukluğun güvenliğinden evlilik ve meslek statüsüne bağlanmayla tanımlanan yetişkinlik çağına geçiş olduğunu ileri sürer. Yetişkin rollerinin özelliği olan sorumluluğa verilen önemin aksine, ergen kültürü belirli bir ölçüde sorumsuzluğa yöneliktir (bu sorumsuzluk psikososyal moratoryum sırasında özgür deneyim için zorunlu bir koşul olabilir). Parsons, gençlik kültürünün çok tutulan deyimlerinden birinin, karşı cinsin eşliğinde gerçekleştirilen toplumsal etkinlikler üzerinde özellikle ısrar ederek “hoş vakit geçirmek” olduğuna dikkati çeker. Benliğin romantik renklerinin ve ergen kültürünün

özellikleri olan cinsel rollerin çekiciliğinin, büyük olasılıkla, yetişkinlik çağının özelleşmiş ve bölünmüş rolleriyle karşılaştığı ve onu ailesine bağlayan karışık duygusal bağlardan ve çocukluk rolünü niteleyen ayrılaşmamış bütünlük duygusundan uzaklaştığı anda ergene ödünleyici bir doyum sunma işlevini üstlendiği düşünülebilir. Benliğin romantik renkleri, ergenin bir yetişkin kimliği edinmeye giriştiği, cinsel çekiciliğin de cinselliğin anababa figürlerinden aynı yaştaki "genç ve çekici" partnerlere yöneltilmesini kolaylaştırdığı sırada bu bütünlük duygusunu korumaktadır.

Gittikçe artan kimlik bilinci, "bedeniyle uyum içinde olma" duygusuyla, "ne yaptığını bilme" izlenimiyle ve önemli kişilerce tanınacak olan bir iç inançla kendini gösterir. Fakat bütün ergenler kimliklerinin bu bilincini kabul etmeye yetenekli değildirler. Erikson ergenliğe özgü gelişimin patolojik sonuçlarını yansıtan bu türden psikolojik düzensizliği "kimlik dağılması" olarak niteler. Kimlik dağılması, genellikle, bir ergeti onu aynı zamanda yakın ilişkiye, zorunlu bir meslek seçimine, bir yarışma durumuna ve benliğinin psiko-sosyal tanımına girişmeye zorlayan bir dizi deneyimin hepsiyle karşı karşıya kaldığında beliren psikolojik bozukluklarla kendini gösterir. Bireyselleşme ya da benlik tanımlaması ve sürekli bağlantılara girme zorunluluğu, çocukluğun en değerli düşlerinin bir daha geri getirilemez biçimde kaybolmasına yol açarlar.

Blos'un yazdığı gibi : "Çocukluğun ve amaçlarının sona erdiğinin, dünyaya katılma baskılarının, bireysel varoluşun sınırlarının bilinci... bu bilincin kazanılması bir korku, tehlike ve panik duygusu yaratır. Bu nedenle pek çok ergen gelişimin *uzatmalı ergenlik* denilen geçici bir evresinde sonsuza dek kalma girişiminde bulunur".

Kuşkusuz kimlik dağılmasının ya da uzatmalı ergenliğin belirtileri "ergenlik belirtileri" kadar çeşitlidir. Bunlar egonun düzensizlikleriyle (yaşanan zamanın çarpıklığı, düşleri gerçekçi düşünce tarzına bağlama yeteneksizliği, savunmaların ve kontrol süreçlerinin akıcılığı gibi), benliğin aşırı bir bilinciyle ya da bilinç yokluğuyla, sürekli bağlanmalar kurma yeteneksizliğiyle, sürekli bunalımlar ve altüst oluşlara duyulan gereksinimle, gençlik kültürüne ısrarla katılmayla ... ortaya çıkarlar. İster çocukluklarında küçük Tanrılar olarak görünsünler, ister anababaları çocuklarının başarıları yoluyla kendilerine dolaylı bir başarı düşlemiş olsunlar, büyüklük dilekleri bu genç insanların yaşamını sık sık belirler.

Blos'un belirttiği gibi, uzatmalı ergenler için "büyük gelecekları arkalarında kalmıştır. Gerçekliğin sunabileceği hiçbir şey, annenin hayranlığı ve güvenliğinde duyulan bu hafif sarhoşlukla ve çocuğun hissettiği bu tek olma kesinliğiyle rekabet edemez".

6. Yetişkinlik çağının üç aşaması

Erikson'un bazı düşünceleri ve Jung'un bazı yorumları bir yana bırakılırsa, psikanaliz kuramı yetişkinlik çağıyla hiç ilgilenmemiştir. Erikson, başkalarıyla yakın ilişkiler kurmaya yaklaşmanın *genç yetişkin'*-in aşmak zorunda olduğu gelişim aşamalarından biri olduğunu belirtir; eğer bu aşama geçilmezse birey, kendine dönük, yalıtılmış. ya da bu yakınlığa ulaşmak için yapılmış tekrarlı girişimler ve başarısızlıklarla, sürekli bir araştırma halinde kalır. Bir başka kişiyle otantik olarak karşılıklı yakın ilişkilerin kurulması kendi kimliğinin bilincini kazanmış olmayı gerektirir; şu halde gelişimin önceki evrelerini başarıyla aşmış olmayı zorunlu kılar. Yakınlığın karşıtı "mesafeli olmak"tır; bu da, değer olarak belirlenen şeye ulaşmış kimselere karşı çıkma ve bunlara karşı kendini koruma yetisidir. Yetişkinlik çağının başlarında ambivaslans duymadan *yana ya da karşı olma* yetişi güçlenir.

Erikson yetişkinlik çağının ikinci evresinin amacını "üretkenlik" olarak niteler: İkinci kuşağı yaratmak ve yönlendirmek; bu kaygı doğrudan anababalık sorumluluğunu yüklenerek ya da dolaylı olarak özgecil ilgi ve yaratıcılık biçimlerinde ortaya çıkabilir. Erikson şöyle yazar: "Çoğu zaman, üretkenliğe ulaşmamış bireylerin kendi gözlerinde sanki kendi tek çocuklarıymış gibi davrandıkları olur." Kendisi anababa olarak üretkenliğe mutlaka ulaşmış olmayı içermez, çünkü birçok anababa bu evreye ulaşmayı geciktirir-buna hiç ulaşmayanlar da olur elbet.

Erikson'a göre yetişkinlik çağının üçüncü evresi yani *olgunluk*, kişisel *bütünlük duygusuna* yaklaşmakla belirir. "Bu, kendine özgü ve biricik varoluşu ve diğer kişileri kabul etmektir. Şu halde bu, kendi anababası karşısında onların farklı olmalarını istemekten kurtulmuş farklı yeni bir sevgiyi ve kendi varoluşunun tek sorumlusunun kendisi olduğunu kabul etmeyi dile getirir. Yine bu, insanlık onuru ve sevgi taşıyan normlar, nesnelere ve konuşmalar yaratmış değişik yaşlardaki ve yönelimlerdeki erkek ve kadınlarla arkadaşlık ilişkisi kurmaktır". Bütünlük duygusunun yokluğu umutsuzluk duygusuyla kendini gösterir; umutsuzluk, yeniden harekete geçmek ve bütünlüğe götürebilecek yeni yollar keşfetmek için artık yaşamın çok kısa olduğu duygusudur.